

עורכים: ד"ר יוגב אלבז, ד"ר תום שרון

כרך 15, גיליון מס' 5, 30 ביוני 2025

ירדן ב"חרבות ברזל": אתגרי הממלכה ההאשמית נוכח המלחמה

רונן יצחק*

עם פרוץ המלחמה בעזה, באוקטובר 2023, ניצבה ירדן בפני אתגר מורכב. מצד אחד, היא הביעה תמיכה בסוגיה הפלסטינית ועמדה בלחץ ציבורי גובר לתמיכה בחמאס. מצד שני, האינטרס האסטרטגי שלה חייב אותה להמשיך לשמור על קשרים עם המערב בכלל ועם מדינת ישראל בפרט. כתוצאה מכך אימצה ירדן מדיניות כפולה: גינוי פומבי על פעילות ישראל בעזה ותביעה נחרצת להכנסת סיוע הומניטרי דחוף, לצד שמירה על ערוץ תקשורת חשאי עם ישראל.

האינטרס הירדני היה להשיג הפסקת אש מהר ככל האפשר ולקדם פתרון מדיני שיבטיח יציבות אזורית. בירדן היה חשש מהתרחבות הלחימה, דבר שעלול היה לערער את היציבות הפוליטית בתוך ירדן עצמה. שר החוץ הירדני, אימן אל-צפדי, הביע את דעתו בתוכנית הטלוויזיה **צות אל-ממלכה** (קול הממלכה), כי השמדת חמאס, כפי ששואפת ישראל לעשות, אינה מטרה ריאלית. לדבריו, חמאס אינה רק ארגון צבאי אלא רעיון אידיאולוגי שימשיך להתקיים, ולכן הפתרון היחיד לסכסוך הוא יישום פתרון שתי המדינות, אשר יבטיח יציבות לאזור כולו.¹

לאור זאת, במהלך השנה הראשונה של המלחמה, השקיע המלך עבדאללה מאמצים דיפלומטיים ניכרים בניסיון לרתום מנהיגים נוספים למאמץ הירדני להפסקת האש. הוא קיים למעלה משלושים

* פרופ' רונן יצחק הוא חוקר במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל אביב וראש החטיבה ללימודי המזרח התיכון במכללה האקדמית גליל מערבי.

¹ "ראיון עם שר החוץ אימן ספדי בנוגע לתוקפנות [הישראלית] בעזה" [ערבית], ערוץ היוטיוב אל-ממלכה, 13 בנובמבר 2023.

ביקורי עבודה במדינות שונות ברחבי העולם, נפגש עם יותר מ-180 מנהיגים זרים – ובהם נשיאי ארה"ב וצרפת, וכן ראש ממשלת בריטניה ומנהיגים ערבים – וקיבל כ-90 שיחות טלפון ממנהיגים שונים.² התקשורת הירדנית הדגישה את מעורבותו האישית של המלך בחתירה לפתרון הסכסוך ואת ההובלה שלו במאמץ הערבי והבינלאומי להשגת הפסקת אש ולסיום המלחמה.

אחד המנהיגים הערביים הבולטים ששיתף פעולה עם עבדאללה במאמץ להפסקת אש היה נשיא מצרים עבד אל-פתאח אל-סיסי. שני האישים נפגשו פעמים רבות כדי לתאם עמדות, במיוחד סביב שאלות הנוגעות לעתיד רצועת עזה ולנושא עקירת הפלסטינים ממנה. נראה היה כי שני המנהיגים ראו עין בעין את פתרון הסכסוך, ובהתאם לכך הצהירו בפגישתם הראשונה כי יציבות אזורית מותנית "בהקמת מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה במזרח ירושלים".³

ירדן נקטה עמדה ברורה לצד הפלסטינים מיד עם פרוץ המלחמה. היא החזירה את שגרירה מישראל בטענה שישראל הורגת "חפים מפשע",⁴ ארגנה באמצעות 'ארגון הצדקה ההאשמי' משלוחי סיוע הומניטרי לתושבי עזה, עסקה בתרומות של ציוד ומצרכי מזון חיוניים, וקלטה פצועים וחולים מתושבי הרצועה בבתי החולים בירדן. בנובמבר 2023 הקימה ירדן בית חולים שדה צבאי בח'אן יונס כדי להעניק טיפול רפואי דחוף לפלסטינים בדרום הרצועה. זהו בית החולים השני שהקימה ירדן בתוך רצועת עזה, לאחר שהקימה בית חולים דומה בשכונת תל אל-הוא שבדרום העיר עזה כבר בינואר 2009. גם בקרב תושבי ירדן ניכרה התגייסות רחבה למאמץ המלחמתי הפלסטיני. חנויות ועסקים פרטיים הצטרפו לשביתות ההזדהות שנערכו בגדה המערבית, בסוריה ובלבנון, ותחנות הרדיו בירדן הקדישו תכניות מיוחדות לסוגיה הפלסטינית, בהן עודדו גיוס כספים עבור תושבי הרצועה.⁵

זאת ועוד, ירדן מילאה תפקיד מרכזי בהעברת סיוע הומניטרי לרצועת עזה, הן בדרך האוויר והן בדרך היבשה. כבר ב-12 באוקטובר 2023, ימים ספורים לאחר פרוץ המלחמה, שלחה ירדן מטוס של חיל אוויר הירדני עמוס בתרופות וציוד רפואי דרך מצרים, ובכך הייתה בין המדינות הראשונות שהגישו סיוע לעזה. בתוך כחודש ימים, שלחה ירדן דרך מצרים לרצועת עזה 11 מטוסי אספקה

² "מאמצים מלכותיים מתמשכים ובלתי נלאים כדי לעצור את המלחמה ולהגן על אזרחים מאז תחילת התוקפנות על עזה" [ערבית], אל-דסתור, 7 באוקטובר 2024.

³ "[President El-Sisi Meets Jordan's King His Majesty King Abdullah II](#)," *The Arab Republic of Egypt Presidency*, October 19, 2023.

⁴ *Jordan News Agency*, November 1, 2023.

⁵ "אל-ח'צאונה מעדכן את חברי הקבינט על מאמציו המתמשכים של המלך לגייס תמיכה בינלאומית כדי לעצור את התוקפנות על עזה" [ערבית], אל-דסתור, 17 בדצמבר 2023.

עמוסים בסיוע הומניטרי שכלל ציוד רפואי, תרופות, מזון וציוד לחורף;⁶ ב-6 בנובמבר ביצעה ירדן בפעם הראשונה הצנחת סיוע אווירי לרצועה. צעד זה היווה תקדים שאליו הצטרפו בהמשך מדינות נוספות, בהן ארצות הברית, בריטניה וצרפת; ב-20 בדצמבר נכנסו לרצועת עזה 46 משאיות שהגיעו מירדן ועליהן כ-750 טון של סיוע הומניטרי. הישג זה היה תוצאה ישירה של לחץ שהפעילה ארצות הברית על ישראל להקל על הכנסת סיוע הומניטרי לרצועה, בעקבות פגישה שהתקיימה בעמאן בין כלל ארגוני הסיוע ההומניטריים הערביים והבינלאומיים.⁷

כלל המאמצים הירדניים במהלך המלחמה שיקפו את האיזון העדין שירדן ניסתה ליצור בין תמיכה בפלסטינים לבין שימור היחסים האסטרטגיים עם ישראל. הכנסת הסיוע הומניטרי לרצועת עזה שירתה באותם ימים גם אינטרס ישראלי, שכן היא סייעה לישראל לקבל לגיטימציה בינלאומית להמשך המערכה הצבאית נגד חמאס ולהקל על עסקאות החטופים.

שיתוף פעולה ירדני-ישראלי בצל מתיחות

הסיוע ההומניטרי שירדן מעניקה לפלסטינים אינו מעיד על תמיכה בחמאס. היחסים בין ירדן לחמאס מתוחים מאז 1999, כאשר ירדן סגרה את משרדי חמאס וגירשה את מנהיגיה מחשש להתערבות בענייניה הפנימיים של ירדן ולחיצוק תנועת האחים המוסלמים.⁸ ניסיונות חמאס לחדש את פעילותיה בירדן, במיוחד לאחר הפיוס הפנים פלסטיני ב-2017, נדחו על-ידי השלטונות שטענו כי "חמאס היא מפלגה ותנועה פלסטינית שמקומה ופעילותה צריכים להיות בפלסטין".⁹

החשש מהתעצמות חמאס בגדה המערבית והשפעתה האזורית תרם לחיצוק שיתוף הפעולה הביטחוני בין ירדן לישראל. גורם נוסף שתורם אף הוא לשיתוף הפעולה בין המדינות הוא האיום האיראני הגובר, עליו התריע המלך עבדאללה כבר בדצמבר 2004, כאשר בראיון לעיתון *The Washington Post* הוא ציין את הסכנה מהיווצרות "סהר שיעי" במזרח התיכון.¹⁰ היו אף רמזים מצד ירדן על מעורבות של "גורמים זרים" בהפגנות שהתקיימו במדינה מעת לעת.

⁶ *Jordan News Agency*, November 27, 2023.

⁷ "כתוצאה ממאמצים ירדניים בהובלת המלך: סיוע הומניטרי מתחיל להיכנס מירדן לעזה דרך היבשה" [ערבית], **אל-דסתור**, 21 בדצמבר 2023.

⁸ Asher Susser, *Jordan, Palestine, and the Politics of Collective Identity* (Boulder and London: Lynne Rienner Publishers, 2024), p. 206.

⁹ "מקור ירדני: משרדי חמאס בירדן לא ייפתחו מחדש" [בערבית], **אל-קדס אל-ערבי**, 19 באוקטובר 2017.

¹⁰ Robin Wright and Peter Baker, "[Iraq, Jordan See Threat to Election from Iran](#)," *The Washington Post*, December 8, 2004.

למרות הביקורת הציבורית בירדן כלפי ישראל על רקע המלחמה בעזה, המשיכה ירדן בשיתוף פעולה חשאי עם ישראל, בעיקר בנוגע להתמודדות עם "הציר השיעי". שיתוף פעולה זה נחשף באפריל ובאוקטובר 2024, כאשר ירדן סייעה, יחד עם הקואליציה הבינלאומית, בסיכול שתי המתקפות האיראניות על ישראל וירטה, לפי סוכנות הידיעות רויטרס "עשרות כלי טיס מאוישים מרחוק (להלן: כטמ"מ) איראניים שהופנו לעבר ישראל".¹¹ עמדה זו עוררה תרעומת בקרב הציבור הערבי והירדני ואילצה את הממשלה לפרסם הצהרה בדבר מחויבותה של ממשלת ירדן להגן על אזרחיה. "ההגנה על ירדן והירדנים היא האחריות הראשונה שלנו", הבהיר שר ההסברה הירדני ד"ר מוחמד אל-מואמני.¹² דבר דומה קרה כאשר שיגרה איראן את מאות הטילים הבליסטיים והכטמ"מ על ישראל בעקבות מבצע "עם כלביא" (13-24 ביוני 2025). אף שירדן גינתה בחריפות את ההתקפה הישראלית וטענה כי היא מפרה את החוק הבינלאומי,¹³ היא סייעה לישראל, יחד עם מדינות נוספות, לסכל את מתקפת הטילים האיראנית עליה. ירדן ירטה כטב"מים וטילים איראניים שחדרו למרחב האווירי שלה, בדרכם לישראל, וזאת כדי "להגן על ביטחון המולדת והתושבים בירדן".¹⁴ בסך הכל, לפי דיווח הצבא הירדני, במהלך המבצע טיפל הצבא הירדני ב-156 כטב"מים, 107 ראשי נפץ ו-132 טילים שיורטו בתוך שטח ירדן.¹⁵

יחד עם זאת, במהלך המלחמה התגלעו מספר משברים מדיניים בין שתי המדינות, שייתכן שהביאו את היחסים למשבר החמור ביותר מאז נחתם הסכם השלום ביניהן לפני 31 שנה. בכירים ירדנים, כולל המלכה ראניה ושר החוץ אימן אל-צפדי, האשימו את ישראל בפשעי מלחמה בעזה – טענות אשר זוכות לתמיכה רחבה בדעת הקהל הירדנית.¹⁶ על-פי סקר שנערך מספר חודשים לאחר פרוץ המלחמה כשני שליש מהציבור הירדני אכן מאמין שישראל ביצעה "פשעי מלחמה" או "טבח" ברצועת עזה.¹⁷ משבר נוסף נגע לפגיעות של צה"ל בבתי החולים הירדנים ברצועה, אירועים בהם נפגעו אנשי צוות ירדניים. האירוע הראשון התרחש עוד בנובמבר 2023, כאשר שבעה אנשי צוות ירדנים שיצאו לטפל בפצועים נפצעו בהפגזת צה"ל. כחודשיים לאחר מכן, ניזוק בית החולים הירדני

¹¹ ["Jordan's Air Force Intercepted and Shot Down Dozens of Iranian Drones that Violated its Airspace and were Heading to Israel," Reuters, April 13, 2024.](#)

¹² *Jordan News Agency*, October 2, 2024.

¹³ "ירדן מגנה בחריפות את התוקפנות הישראלית נגד איראן" [ערבית], אל-דסטור, 14 ביוני 2025.

¹⁴ "הכוחות המזוינים: הגנה על גבולות המדינה: ביבשה, בים ובאוויר" [ערבית], אל-דסטור, 14 ביוני 2025.

¹⁵ "הצבא: טיפלנו ב-156 כטמ"מים, וכ-132 טילים בתקופה האחרונה" [ערבית], עמון, 25 ביוני 2025.

¹⁶ בראיון שנערך עמו ברשת *Sky News* סירב שר החוץ אל-צפדי לחזור בו מהאשמות שישראל מבצעת פשעי מלחמה.

¹⁷ ["Jordan: Israeli 'War Crimes' are 'Statements of Fact'," Sky News, November 5, 2023.](#)

¹⁷ ["Arab Barometer reveal findings from major Jordan survey," Arab Barometer, September 17, 2024.](#)

בח'אן יונס כתוצאה מארטילריה של צה"ל ואחד מאנשי הצוות נפצע. ירדן האשימה את ישראל בהפרה של החוק הבינלאומי ופגיעה באזרחים חפים מפשע.¹⁸

תוכנית טראמפ וההתנגדות הירדנית

התוכנית של הנשיא טראמפ לעקירת כשני מיליון פלסטינים מרצועת עזה למצרים ולירדן ולשיקום הרצועה למשך כ-15-20 שנה נתקלה בהתנגדות חריפה. עם פרסום התוכנית בפגישת טראמפ-נתניהו בפברואר 2025, פרץ בירדן ובמדינות ערב האחרות קמפיין תקשורתי נגדה. ערב נסיעתו של המלך עבדאללה לווינגטון פורסם בעיתונות הירדנית גילוי דעת של פוליטיקאים, ראשי שבטים ואישי ציבור שדחו את התוכנית וחזקו את המלך לקראת פגישתו עם טראמפ.¹⁹

סוגיית עקירת הפלסטינים עלתה כבר בוועידת קהיר לשלום באוקטובר 2023, שם הזהיר עבדאללה בנאומו מעקירה בכפיה והצהיר כי "זהו קו אדום".²⁰ ראש ממשלת ירדן בשר אל-ח'צאונה חזר על אמירה זו מספר ימים לאחר מכן בפגישה שקיים בפרלמנט הירדני והדגיש כי הדבר ייחשב על-ידי ירדן "הכרזת מלחמה".²¹ למרות זאת, הבהירו מנהיגים ירדנים כי אין בכוונת ירדן לבטל את הסכם השלום עם ישראל, שכן הדבר יתפרש כ"הכרזת מלחמה" על ישראל.

ירדן רואה בפתרון שתי המדינות את הבסיס לביטחונה הלאומי וכל פתרון אחר אינו מקובל עליה. לאחר פרסום תוכנית טראמפ, הדהדו המנהיגים הירדנים את הסיסמה ש"ירדן היא לירדנים ופלסטיין היא לפלסטינים".²² מדינה פלסטינית תקום, לדבריהם, רק באדמות הפלסטיניות הכבושות – עמדה שנשמעה לראשונה על-ידי המלך חוסיין עוד בשנת 1988, עם החלטתו להתנתק מהגדה המערבית. בכך הבהירו בירדן שהם לא יאפשרו פתרון לבעיה הפלסטינית "מעל ראשה", כפי שניסה טראמפ לעשות ב"עסקת המאה" בשנת 2020.

יתר על כן, מבחינת ירדן, מימוש תוכנית טראמפ, מעבר לחיסול פתרון שתי המדינות, ייצור תקדים מסוכן לעקירת פלסטינים גם בגדה המערבית. ירדן רואה בפעילות צה"ל בצפון הגדה המערבית,

¹⁸ ["Jordanian Armed Forces Claims IDF Struck Field Hospital where Hamas Fired on Soldiers," The Jerusalem Post, January 20, 2024.](#)

¹⁹ "אישים לאומיים ופוליטיים ושיחיים חותמים על הצהרה נגד עקירת פלסטינים" [ערבית], אל-דסתור, 9 בפברואר 2025.

²⁰ ["At the Cairo Summit for Peace,"](#) October 21, 2023.

²¹ "אל-ח'צאונה: עקירת פלסטינים היא קו אדום, והמשך התוקפנות מהווה הפרה של החוק הבינלאומי" [ערבית], אל-יום אל-סאבע, 6 בנובמבר 2023.

²² "שר החוץ הירדני: אמרנו לטראמפ שפלסטיין היא לפלסטינים וירדן לירדנים" [ערבית], אל-ג'זירה, 12 בפברואר 2025.

ובהצהרות שרים ישראלים, כמו דברי שר האוצר בצלאל סמוטריץ', שהצהיר כי שנת 2025 תהיה "שנת הריבונות ביו"ש", כוונות ממשיות לסיפוח הגדה ולגירוש הפלסטינים ממנה.²³

ההתנגדות הנרחבת לתוכנית טראמפ, הן בירדן והן בעולם הערבי, הפכה את הסוגיה מבעיה ירדנית-מצרית לבעיה כלל ערבית. מדינות ערב מאוחדות כעת בהתנגדותן למימוש התוכנית ופועלות לקדם במקומה את ההצעה המצרית לשיקום רצועת עזה ללא הגירה – הצעה שנתמכת גם על-ידי ירדן. בין יתר ההחלטות הליגה הערבית, שהתכנסה בבגדאד ב-17 במאי 2025, הייתה ההחלטה לאמץ את ההצעה המצרית. הליגה קראה לשקם את רצועת עזה ודחתה את הכוונה לעקור פלסטינים מהרצועה משום שמדובר "בפשע נגד האנושות ומעשה של טיהור אתני".²⁴

עליית האחים המוסלמים ונפילתם

אחת התוצאות הבולטות של המלחמה בעזה היא התחזקות האסלאם הפוליטי בירדן. השפעת המלחמה ניכרת בעלייה בשיעור התמיכה באחים המוסלמים בממלכה. עוד לפני המלחמה, סקר דעת קהל של הברומטר הערבי שהתפרסם במאי 2023 הצביע על שיעורי תמיכה משמעותיים באסלאם הפוליטי באזור המזרח התיכון וצפון אפריקה. על-פי הסקר, כמחצית מתושבי ירדן הביעו רצון לראות מעורבות של התנועה האסלאמית בפוליטיקה המקומית.²⁵

לאור זאת, אין זה מפתיע שבבחירות הכלליות שנערכו בירדן בספטמבר 2024 רשמה חזית הפעולה האסלאמית – הזרוע הפוליטית של האחים המוסלמים, ניצחון משמעותי. החזית הכניסה 31 נציגים מתוך 138 מושבים (כ-23%) לבית הנבחרים, ובכך שילשה את כוחה והפכה למפלגה הגדולה ביותר בבית הנבחרים.²⁶

מעבר לתמיכה הציבורית הרחבה לה זוכה התנועה (בקרב פלסטינים ובדואים כאחד), גם המלחמה תרמה לניצחונה בבחירות. פעילי התנועה היו אלה שיזמו וארגנו את ההפגנות בעמאן ובערים האחרות נגד ישראל, קראו לסולידריות עם העם הפלסטיני, גייסו תרומות של כספים וציוד עבורם והעבירו את מסרי תנועת חמאס ברחובות עמאן. הציבור הירדני העריך מאוד את פעילותם ואת עמידתם לצד הפלסטינים, וההצבעה עבורם בבחירות היווה מעין תגמול על כך.

²³ "סמוטריץ': שנת 2025 היא שנת ריבונות ביו"ש", N12, 11 בנובמבר 2024. עוד על המשבר בין המדינות על רקע מדיניות ממשלת ישראל: Susser, Jordan, Palestine, pp. 195-200.

²⁴ Qassim Abdul-Zahra, "Arab leaders promise to work on reconstruction of Gaza and press for a ceasefire," *The Washington Post*, May 17, 2025.

²⁵ "A New Dawn for Political Islam?" *Arab Barometer*, May 8, 2023.

²⁶ "חזית הפעולה האסלאמית מובילה בבחירות לפרלמנט בירדן" [ערבית], אל-שרק, 12 בספטמבר 2024.

חידוש המלחמה בעזה במרץ 2025 הוביל להסלמה משמעותית בהפגנות האחים המוסלמים בירדן, שנמשכו באופן עקבי במדינה. בניגוד לעבר, כוחות הביטחון הירדנים גילו הפעם אפס סובלנות. בעקבות הפגיעה בסדר הציבורי ובשגרת החיים, הם דיכאו את ההפגנות בתקיפות, עצרו מפגינים וסיכלו ניסיונות התארגנות מבעוד מועד.

על רקע העימותים האלו, נחשפה באמצע אפריל 2025 רשת טרור בת 16 חברים מקרב האחים המוסלמים. חברי הרשת קיימו קשרים עם פעילי חמאס וחיזבאללה, במטרה לפגוע בביטחון המדינה.²⁷ ההדגשה כי כוונת הרשת הייתה לפגוע בביטחון המדינה (ולא בישראל) נועדה לשרת את המשטר הירדני. היא נועדה לחזק אותו נוכח החולשה שהפגין על רקע המלחמה ולעודד התלכדות סביבו כפי שאכן קרה.²⁸ יתר על כן, ההודעה העניקה למשטר הירדני לגיטימציה לפעול בנחרצות נגד תנועת האחים המוסלמים. צעד זה אפשר לממשלה לממש את החלטת בית המשפט העליון בירדן משנת 2020 להוציא את התנועה אל מחוץ לחוק, לסגור את משרדיה ולהחרים את רכושה – החלטה שעד כה לא יושמה במלואה.²⁹

סיכום

ירדן ניהלה מדיניות מורכבת במהלך המלחמה, כאשר מצד אחד היא תמכה בפלסטינים והעניקה להם סיוע הומניטרי ומן הצד האחר המשיכה לשמור על שיתוף פעולה עם ישראל. למרות זאת, יחסי ירדן-ישראל נפגעו עקב האשמות של בכירים ירדנים על פשעי מלחמה שישראל מבצעת כביכול בעזה. גם החשש הירדני מעקירת פלסטינים מעזה או מסיפוח הגדה המערבית שהוא "קו אדום" מבחינת ירדן הגבירו את המתוחות בין המדינות.

בעוד שתי הממשלות נפגעו מהמלחמה, האחים המוסלמים היו היחידים שהרוויחו ממנה. הם ניצלו את דעת הקהל האנטי-ישראלית כדי לחזק את מעמדם, על רקע התמיכה הציבורית באסלאם בכלל ובתנועת חמאס בפרט. לאחר שניצחו בבחירות בירדן וחיזקו את קשריהם עם ארגוני טרור קל היה למשטר הירדני להצדיק את הוצאתם אל מחוץ לחוק – דבר שהוא נמנע מלעשות קודם לכן בגלל דעת הקהל.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

²⁷ "המודיעין הכללי מסכל מזימה שכוונתן ליצור כאוס וחבלה" [ערבית], אל-דסטור, 16 באפריל 2025.

²⁸ בימים שלאחר מכן הופצו בתקשורת הירדנית מברקי תמיכה מדמויות נכבדות וראשי שבטים בירדן ואישים מהעולם הערבי כדי לחזק ולעודד את המשטר הירדני.

²⁹ "שר הפנים: איסור פעילות האחים המוסלמים שהתפרקו מהווה אכיפה של הוראות החוק" [ערבית], אל-דסטור, 25 באפריל 2025.

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב.
ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל-
אביב, בתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין, <https://dayan.org/he>.